

בגרות בתנ"ך ממ"ד
5 יחידות
בראשית פרק נ'

דודי זינגר

מותו של יעקב וקבורתו

פרק מט' (פס לג') מסתיים במות יעקב:

וַיָּבֶל יַעֲקֹב לְצוֹת אֶת-בְּנָיו, וַיֹּאסֹף רַגְלָיו אֶל-הַמָּטָה; וַיִּגְוַע, וַיֹּאסֹף אֶלְהָיו.

פרק נ' פותח בתיאור ימי האבל על יעקב:

א וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל-פְּנֵי אָבִיו וַיִּבְכֶּה עָלָיו וַיִּשְׁקָלוּ: ב וַיִּצֹו יוֹסֵף אֶת-עַבְדָּיו אֶת-הַרְפָּאִים לַחֲנוֹט אֶת-אָבִיו וַיַּחַנְטוּ הַרְפָּאִים אֶת-יִשְׂרָאֵל: ג וַיִּמְלְאוּ-לוֹ אַרְבַּעִים יוֹם כִּי כֹן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנוּטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצָּרִים שְׁבַעִים יוֹם:

יוסף מצוה את רופאי מצרים לחנוט את אביו. חניטה היא שיטת קבורה מצרית עתיקה, שמטרתה שימור הגוף. תהליך החניטה נמשך ארבעים יום. אין איסור מן התורה לחנוט את המת.

האבל על מותו של יעקב מתרחש בשלושה שלבים:

שבעים ימי אבל במצרים:

ג וַיִּמְלְאוּ-לוֹ אַרְבַּעִים יוֹם כִּי כֹן יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנוּטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצָּרִים שְׁבַעִים יוֹם:

מסע לוויה לארץ כנען ששיאו באבל בגורן האטד (אבל מצרים):

ד וַיַּעֲבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל-בֵּית פְּרַעֲה לֵאמֹר אִם-נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ-נָא בְּאָזְנֵי פְרַעֲה לֵאמֹר: ה אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שָׁמָּה תִקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֲעֵלֶה-נָּא וְאֶקְבְּרָה אֶת-אָבִי וְאֲשׁוּבָה: ו וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה עֲלֶה וְקַבֵּר אֶת-אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעַךָ: ז וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת-אָבִיו וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ כְּלֵעֲבָדֵי פְרַעֲה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכָל זִקְנֵי אֶרֶץ-מִצְרַיִם: ח וְכָל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וְבֵית אָבִיו לֶקֶט טַפָּס וְצֹאנִים וּבִקְרָם עֲזָבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן: ט וַיַּעַל עִמּוֹ גַם-רֶכֶב גַּם-פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כְּבֹד מְאֹד: י וַיָּבֹאוּ עַד-גֶּרֶן הָאֲטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ-שָׁם מִסִּפְּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אָבֶל שְׁבַעַת יָמִים: יא וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת-הָאָבֶל בְּגֶרֶן הָאֲטָד וַיֹּאמְרוּ אֲבֵל-כְּבֹד זֶה לְמִצְרַיִם עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָה אָבֶל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן:

קבורת יעקב בארץ ישראל:

יב וַיַּעֲשׂוּ בְנָיו לוֹ כֹּן כַּאֲשֶׁר צִוָּה: יג וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בְּנָיו אֶרֶץ כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמַעֲרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת-הַשְּׂדֵה לְאַחֲזַת-קִבְרֵ מֵאֵת עֶפְרָן הַחֲתָנִי עַל-פְּנֵי מִמְרָא:

השלב הראשון: שבעים ימי אבל

מותו של יעקב מעורר תגובת אבל בארץ מצרים.

וַיִּבְכוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם (פסוק ג)

רד"ק

**וכל אותן הימים בכו אותו המצריים לכבוד יוסף.
ולדברי רבותינו ז"ל בכו אותו גם לכבודו, לפי שנפסק הרעב בעבורו.**

רד"ק מציע שתי סיבות לרושם העז שמעורר מותו של יעקב במצרים.

א. קשורה במעמדו הרם של יוסף ולכבודו שלו יוסף התאבלו ובכו מצרים על מות אביו.

ב. מצרים בכו על מות יעקב בגלל משמעותו המיוחדת של יעקב עבור מצרים שבזכות יעקב נפסק הרעב שהיה במצרים.

רש"י:

...לפי שבאה להם ברכה לרגלו שכלה הרעב, והיו מי הנילוס מתברכין

רש"י מביא את דברי המדרש המתאר את הברכה שהביאה נוכחותו של יעקב למצרים.

על פי ה**מדרש**, כשיעקב הגיע למצרים נגמר הרעב במצרים, אף על פי שעברו רק שנתיים מתוך שבע (תוספתא סוטה)

הערה: לאחר תום האבל במצרים חפץ יוסף למלא את הבטחתו ליעקב אביו ולהביאו לקבורה במערת המכפלה (ברי' מ"ז כט - לא). לשם כך פונה יוסף לפרעה ומבקש את רשותו. פרעה נעתר לבקשת יוסף, והוא יוצא לדרך עם אחיו ובית אביו ורבים מאנשי מצרים, נשים לב שהנשים והטף נשארים במצרים

ג וַיִּמְלֹאוּ אֹתוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֹן יִמְלֹאוּ יָמֵי הַחַנּוּטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצָּרִים שְׁבַע יָמִים יוֹם: ד. וַיַּעֲבְרוּ יָמָיו בְּכִיתוֹ וַיִּדְבֹר יוֹסֵף אֶל־בְּיַת פְּרַעֲה לֵאמֹר אִם־נָא מִצָּאתַי חַן בְּעֵינֶיכֶם דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פְרַעֲה לֵאמֹר: ה אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אֲנֹכִי מֵת בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר כָּרַיתִי לִי בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁמָּה תִקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָא וְאֶקְבְּרָה אֶת־אָבִי וְאֲשׁוּבָה: ו וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה עֲלֶה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ בְּאֶשֶׁר הִשְׁבִּיעֶדָּךְ:

השלב השני: מספד בגורן האטד

ז וַיַּעַל יוֹסֵף לְקַבֵּר אֶת־אָבִיו וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ כְּלֵעֲבָדֵי פְרַעֲה זָקְנֵי בֵיתוֹ וְכָל זָקְנֵי אֶרֶץ־מִצְרָיִם: ח וְכָל־בְּיַת יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבְיַת אָבִיו רַק טַפָּם וְצִאֲנָם וּבְקָרָם עֲזָבוּ בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן: ט וַיַּעַל עִמּוֹ גַם־רָכָב גַּם־פָּרָשִׁים וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כְּבֹד מְאֹד: י וַיָּבֹאוּ עַד־גְּרֹן הָאֶטָד אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכְבֹד מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאָבִיו אָבֶל שְׁבַע־יָמִים: יא וַיֵּרָא יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאָבֶל בְּגֵרֹן הָאֶטָד וַיֹּאמְרוּ אָבֶל־כְּבֹד זֶה לְמִצְרָיִם עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָה אָבֶל מִצְרָיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן:

הערה:

ליעקב נערכת הלוויה מלכותית רבת משתתפים: משפחת יעקב, עבדי פרעה כולל הזקנים שבהם וזקני מצרים. ההלוויה מגיעה עד לארץ ישראל, לעבר הירדן. האבל בגורן האטד גדול מאוד, נוגע בליבם של אנשים רבים ושמעו יוצא למרחוק.

שאלה: כיצד בא לידי ביטוי האבל הגדול בגורן האטד על מות יעקב בקרב אנשים רבים?

תשובה:

האבל הגדול על מות יעקב בגורן האטד בקרב אנשים רבים בא לידי ביטוי בשני דברים:

1. אירוע האבל וההספד על יעקב היה אירוע משמעותי וככזה הוא התפרסם בקרב יושבי הארץ הכנעני, החזקוני מפרש ומסביר שיושבי הארץ הכנעני היו יושבי עבר בירדן סיחון ועוג.

ויָרָא יוֹשֵׁב הָאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת־הָאָבֶל בְּגֵרֹן הָאֶטָד

חזקוני:... יושבי ארץ סיחון ועוג ראו את האבל בגורן האטד, בארץ כנען

2. בעקבות ההספד שנערך ליעקב בגורן האטד מאותו אירוע החלו הכנענים לכנות את המקום "אָבֶל מִצְרָיִם", שינוי שם המקום מראה על היחס המיוחד של הכנענים לאירוע ההספד והאבל על יעקב.

הערה:

תיאורי האבל משקפים מצד אחד את מעמדו הרם של יוסף ומשפחתו במצרים. אך מצד שני בולטת העובדה מתיאורי האבל **שיוסף אינו עצמאי לעזוב את מצרים בכל עת שיחפוץ.**

שלב שלישי קבורה במערת המכפלה

יב ויעשו בניו לו בן פֶּאֶשֶׁר צָוָם: יג וישאו אתו בניו אֶרְצָה כְּנָעַן ויקברו אתו במערת שְׂדֵה הַמְּכַפְלָה אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹרָהֶם אֶת־הַשְּׂדֵה לְאַחֲזֵת־קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרָן הַחֲתִי עַל־פְּנֵי מִמְרָא:

הערה:

האבל המתואר במסע מעבר הירדן מגורן אטד למערת המכפלה הוא **אבל פרטי** של בני המשפחה. רק בני יעקב משתתפים בטקס זה.

הערה:

נשים לב שבשלבי האבל הקודמים מודגשות פעולותיו של יוסף בעוד מעמדם של אחיו זהה למעמד זקני מצרים המצטרפים למסע הלוויה עם הכניסה לארץ קרויים **כל** האחים 'בניו' – יוסף בכניסה לארץ שווה במעמדו לשאר האחים וכולם נקראים בניו (של יעקב).

החשש של בני יעקב לאחר מותו של יעקב

מפסי ידי-טו' נראה שלאחר מותו של יעקב צפ וועולה סיפור המכירה והאחים חוששים מפני נקמתו של יוסף על שמכרו אותו למצרים.

יד וישב יוסף מצְרִימָה הוּא וְאָחִיו וְכָל־הָעֲלִים אֲתָו לְקַבֵּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קִבְרוֹ אֶת־אָבִיו: טו ויראו אחיו יוסף כימת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ושיב לנו את פֶּלְהָרְעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֲתָו:

ויראו – ראו שמת אביהם שהיה ירא אותנו יוסף, ואמרו **אולי מפני יראת אבינו נמנע יוסף מלהרע לנו**. ועתה כיון שמת, יש לנו לחוש שלא ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותו

הסבר:

הרד"ק מסביר שהאחים חשבו שהסיבה שיוסף לא התנקם בהם עד עכשיו קשורה בכבוד שהוא נוהג ביעקב אביו כל עוד אביו חי, אבל עכשיו משמת יעקב פחדו האחים שיוסף יפגע בהם.

האחים מצטטים את בקשת אביהם ומבקשים על נפשם.

טז וַיִּצְוּ אֱלֹהֵי יוֹסֵף לְאֹמֵר אֲבִיךָ צְוֶה לְפָנַי מוֹתוֹ לְאֹמֵר: יִזְכְּרוּ לְיוֹסֵף אֲנָא שְׂא נָא פֶשַׁע אֲחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמִלוֹךְ וְעַתָּה שְׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ וַיִּבְדַּח יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֱלֹהֵי:

נשים לב!!

בעיון בפרקים הקודמים לא מופיע הציווי של יעקב לבניו אותו מצטטים האחים.

שאלה:

האם ציווה יעקב את בניו שיאמרו ליוסף דברים אלו?

תשובה:

לדעת הרמב"ן (פרק מה' פסוק כז') יעקב לא ידע עד סוף ימיו שהאחים מכרו את יוסף, ומנמק הרמב"ן את דבריו - לו ידע יעקב אבינו שיוסף נמכר בידי האחים היינו מצפים שהם יבקשו ממנו שיצווה במפורש על יוסף לא לפגוע בהם לאחר מותו.

לפי פירוש הרמב"ן יעקב לא ידע על מכירת יוסף עד סוף ימיו, ומעולם לא צווה את בניו שיאמרו ליוסף אחר מותו שהוא צווה שלא יפגע באחים.

לדעת רש"י בפרק מה' פס' לוי' יעקב חשד שהאחים מכרו את יוסף למצרים. (פרק מה' פס' לוי), רש"י בפרוש לפס' טז' בפרקנו אומר שיעקב לא ציווה על האחים לומר ליוסף שהוא מצווה אותו לו לפגוע באחים, ומכאן למד רש"י שמותר לשנות מדבר האמת בשביל להשכין שלום בעולם.

"אָבִיךָ צְוֶה: שינו בדבר מפני השלום, כי לא ציווה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו"

הסבר:

לדעת רש"י יעקב חשד באחים שמכרו את יוסף, אך לא ציווה את יוסף שלא יפגע באחים, מאחר והוא לא חשד ביוסף שירצה לנקום באחים.

הערה:

בקשת האחים מביאה את יוסף לבכי. הסברים שונים נתנו בפרשנים לבכי זה.
1. בראשית רבה (ויחי פרשה קא) ויבך יוסף בדברם אליו – אמר: כך אחי חושדין אותי?

הסבר: יוסף בכה על כך שהאחים חושדים בו.

2. רבי יוסף בכור שור ויבך יוסף – נתגלגלו רחמיו עליהם.

הסבר: יוסף בכה מתוך רחמים על האחים שהם חושדים בו וחוששים לחייהם.

האחים בוחרים להגיע ליוסף בעצמם:

יח ויילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הֲנַנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים:

האחים מציעים ליוסף שאם הוא רוצה להשיב להם כגמולם הם יהיו לו לעבדים כשם שמכרו אותו לעבדות. יוסף מרגיע את חששם, אומר להם מילים טובות ומנחם אותם:

יט ויאמר אליהם יוסף אלתיקאו כי התחת אלהים אני: כ ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה פנים הנה להחילת עסרוב:

הערה:

יוסף מציין בפני האחים שהוא מחויב לרצון האלוקים.

סיבתיות כפולה:

עקרון הסיבתיות הכפולה הוא עקרון יסודי אותו אנו מוצאים באירועים רבים בתנ"ך. על פי עקרון זה לאדם יש בחירה חופשית וניתן להסביר את הסיבות לאירועים על רקע מעשי האדם ורצונותיו, אך מעבר לכך ובעומק הדברים פועלת תכנית אלוקית, המכוונת את ההיסטוריה ואת האירועים.

יוסף מרגיע את האחים ומלמד אותם שמאחורי המעשים והתוכניות שלהם שהביאו למכירתו יש תכנית אלוקית שסובבה את הכל על מנת שהוא יגיע למצרים וידאג לכלכלתם.

הערה:

יוסף ממשיך להרגיע את האחים: **ואומר להם** שהוא ימשיך לדאוג לכלכלתם ולרווחתם של אחיו ובניהם במצרים.

כֹּה וַיֹּעַתֶּה אֶל־תִּיבְאוּ אֲנֹכִי אֶכְלֶלְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם וַיִּנְחַם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לִבָּם:

הערה:

יוסף הצדיק בגדולתו אינו מתכוון לנקום באחיו ומודה לקב"ה על כך שהפך את מחשבתם הרעה לטובה. ספר בראשית מסיים בדאגה של יוסף לאחיו ובהבנה שכל בני יעקב הם עם אחד.

נקודות למחשבה:

האחים ויוסף חיו במצרים כמשפחה מאוחדת 17 שנים, למרות הזמן שחלף חששות האחים לא נעלמו, מה ניתן ללמוד מכך על האחים? מה ניתן ללמוד על יוסף מתוך תגובתו לדברי האחים?

פסוקים כב-כו: מות יוסף והשבועה

כב וַיָּשָׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם הוּא וּבֵית אָבִיו וַיְחִי יוֹסֵף מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנָיִם: כג וַיֵּרָא יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם בְּנֵי שְׁלֹשִׁים גִּם בְּנֵי מְכִיר בְּרִמְנֵשָׁה יְלָדָיו עַל־בְּרֵכֵי יוֹסֵף:

יוסף משיב את אחיו ובניהם כולם בשבועה של הגאולה שכוללת שני חלקים:
1. אלוקים יזכור אותם כל הזמן בגלות ויחזירם לארץ ישראל.

כד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֲחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאֱלֹהִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב:

2. הוא מבקש שכשיגיע הזמן ובני ישראל יכנסו לארץ, שיקחו את העצמות שלו ויביאו אותן לקבורה.

כה וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת־בָּנָיו יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלָתֶם אֶת־עַצְמוֹתַי מִזֶּה:

כֹּו וַיָּמָת יוֹסֵף בְּרִמָּאָה וְעָשָׂר שָׁנִים וַיַּחֲנֹטוּ אֹתוֹ וַיִּשֶׂם בְּאֲרוֹן בְּמִצְרַיִם:

בני ישראל יעלו את ארון יוסף בזמן יצאתם ממצרים כפי שמופיע בספר שמות:

(שמות י"ג י"ט) 'וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ'

בימי יהושע בכניסת בני ישראל לארץ ישראל נקבר יוסף בשכם:

(יהושע כד, לב) "וְאֵת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הָעִלּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשֶׁכֶם בְּחֶלְקֵת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי חֲמוֹר אָבִי שָׂכֶם בְּרִמָּאָה קְשִׁיטָה וַיְהִי לְבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה".

ספר בראשית מסיים בהבטחת הגאולה של בני ישראל ממצרים, שבמסגרתה מבקש יוסף את העלאת עצמותיו:

כֹּה וַיִּשָּׁבַע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֵעֲלֶתֶם אֶת עֲצָמוֹתַי מִצְּהַר.